

EEN MILIEU-DIAGRAM SCHEMATISCHE WEERGAVE VAN MILIEUGEGEVENS

door N. MEIJERS, jeugdpsychiater bij de GG en GD te 's-Gravenhage

Enige jaren geleden verzamelde ik, met het oog op een onderzoek over uithuisplaatsingen, uit een aantal dossiers alle gegevens die betrekking hadden op een bepaald kind en op de leden van het gezin waarin dit kind opgroeide. Ik kwam toen tot de conclusie dat het niet mogelijk was alle uit rapporten, brieven en spreekuuraantekeningen verzamelde feiten op juiste wijze te plaatsen en te waarderen als deze niet ondergebracht konden worden in een schema dat de gezinssamenstelling in de loop der jaren weergaf.

Het uitgangspunt voor het opstellen van een dergelijk schema was de overweging dat men zich veel sneller oriënteert op een landkaart over bijvoorbeeld de oorsprong, het verloop en de relatie tot de omgeving, van een rivier dan dat men dit zou kunnen doen aan de hand van een beschrijving, mits men natuurlijk een topografische kaart heeft leren lezen.

Met de hulp van de bedrijfseconomisch adviseur van de gemeente 's-Gravenhage, de heer A. Vos is uit de oorspronkelijke primitieve opzet een hanteerbaar formulier gegroeid waarvoor de heer G. Punt, adviseur bij gemeentewerken, de lay-out verzorgde. Het publiceren van dit formulier beoogt collega's die behoefte aan een dergelijk overzicht gevoelen kennis te laten nemen van deze registratiewijze.

Vooropgesteld dient te worden dat men aan de hand van de toelichting moet leren hoe het formulier ingevuld en gelezen moet worden. Het invullen van een onbekend formulier wekt over het algemeen weerstanden. Het hier te bespreken schema maakt hierop geen uitzondering. Daarbij komt nog dat men bij het invullen geconfronteerd wordt met de vaagheid en onvolledigheid van sommige gegevens, waardoor deze niet op de juiste plaats te noteren zijn. Dan wordt het speculatief om conclusies te trekken uit ogenschijnlijk logisch samenhangende gebeurtenissen. Hiertegenover staat dat men door het diagram ook geattendeerd kan worden op samenhangen die aanvankelijk over het hoofd gezien waren.

Om het omgaan met dit diagram niet onnodig te compliceren werd er — ook in navolging van topografische kaarten — van afgezien om symptomen met behulp van symbolen te noteren. Evenals op een landkaart een ruïne bijvoorbeeld door wordt aangegeven; zou weglopen door middel van het symbool Δ , homosexualiteit door enz. aangeduid kunnen worden. Het invoeren van dergelijke symbolen voor algemeen gebruik zou echter slechts na centraal overleg zin hebben. Hieronder volgt als illustratie een rapport over een door onze afdeling uithuisgeplaatst meisje, Nel van Dam, met de hiervoor vermelde toe-

lichting en het milieu-diagram waarin alle gegevens uit dit rapport genoteerd staan.

Het formaat van het oorspronkelijke formulier is A-4. De voor- en achterzijde zijn kop/staart gedrukt.

Je aanmelding — Nel van Dam werd in juni 1959 verwezen naar de onderafdeling Jeugdpsychologie en Jeugdpsychiatrie van de G.G. en G.D., verder te noemen J.P. De klachten over haar waren dat zij driftig was en 'manziek', en dat zij niet meer speelde.

Gegevens over het gezin — Over de voorgeschiedenis is het volgende bekend. Nel is het tweede kind van de moeder en haar eerste echtgenoot. De ouders trouwden 8-4-1950 toen de vader 21 en de moeder 23 jaar oud waren. Zestien maanden na het huwelijk werd Rosa, het oudere zusje van Nel geboren. De vader die full-time werkte gedurende zijn huwelijk verliet oktober 1954 het gezin toen Nel 2 en Rosa 3 jaar oud waren. Het huwelijk was zeer slecht. De moeder bleef met haar twee dochtertjes op hetzelfde adres wonen. Dit huis, dat aanvankelijk niet voldeed voor het uit vier leden bestaande gezin, bood na het vertrek van de vader wel voldoende ruimte. Bij de scheiding die enige maanden later is uitgesproken kreeg de moeder het huis toegewezen. Voor zover bekend is de vader niet hertrouwd.

Nadat de vader het gezin verlaten had, ontving de moeder, die tijdens haar huwelijk niet gewerkt had, bijstand. Ongeveer een half jaar later toen Rosa de kleuterschool bezocht kreeg de moeder een volledige werkkring, terwijl Nel op een dagverblijf geplaatst werd. Dit werken hield de moeder vol tot zij in 1957 in concubinaat ging leven met Van Loon. Nadat deze bij het gezin was ingetrokken werd de woonruimte opnieuw onvoldoende. Van Loon was werkzaam als chauffeur op het buitenland, waardoor hij vaak lang van huis was.

De relaties in het gezin zouden goed liggen. Dit staat ook vermeld in het dossier van de schoolarts bij het verslag van diens onderzoek van Nel in 1958.

Toen de moeder een kind van haar concubin verwachtte trouwde zij 10 december 1958 met Van Loon. Deze was niet eerder gehuwd geweest. 6 februari 1958 werd een halfbroertje van Nel geboren. Twee maanden later vertrok de stiefvader naar Australië om emigratie voor te bereiden waardoor de moeder met drie kinderen alleen achterbleef.

Gegevens over Nel — Van die tijd af dateren de klachten over Nel. Voordien had zij nooit speciale moeilijkheden gegeven, dit in tegenstelling tot het oudere zusje dat — wat klein voor haar leeftijd — een kattig kind werd genoemd.

Toen Nel bij de J.P. gemeld werd was de moeder met haar drie kinderen voor een paar maanden bij een tante, zuster van de grootmoeder moederszijde, ingetrokken, omdat zij niet meer tegen de moeilijkheden die Nel gaf op kon. Nel heeft het in de eerste helft van 1959 niet gemakkelijk gehad. Na zes jaar de jongste te zijn geweest werd nummer drie geboren. Na twee jaar weer een vader op wie zij gesteld was gehad te hebben, werd zij voor de tweede keer in de steek gelaten. Verder bezocht zij als een bedrijvig flink en (zoals uit het verdere schoolverloop blijkt) voldoende intelligent kind op 6-jarige leeftijd nog steeds het voorbereidend onderwijs terwijl haar 15 maanden oudere zusje al leerling van de 2e klas I.o. was.

De moeder legde verband tussen Nel's moeilijk gedrag en de afwezigheid van de stiefvader. De moeder heeft kennelijk niet voldoende compensatie kunnen bieden voor het gemis van deze vaderfiguur en voor het de-jongste-af-zijn.

Het verloop gedurende het J.P. contact — Het gezin werd door de J.P. in zorg genomen. De stiefvader zocht, toen hij na een jaar onverrichter zake terugkeerde, werk waardoor hij zijn familie niet meer lang alleen behoefde te laten. Getracht werd via het bureau van huisvesting een andere woning te verkrijgen,

milieudiagram betreffende (kind) <u>van Dam Nel</u>														
dossier nr.		ouders		naam		geboen dd.		godsd.		natio.				
JP 5900052 Scholartsen- dossiers van Rosa, Nel, Jan		1° man		van Dam Henk		1.8.20		-		Ned				
		2° man		van Loon R.		6.5.20		-		Ned				
		3° man												
		4° man												
1° vrouw		Mulder Maria				14.3.27		-		Ned				
2° vrouw														
3° vrouw														
4° vrouw														
naam van het kind		van Dam		van Dam		van Loon		van Loon						
voornamen		Rosa		Nel		Jan		Marinus						
biologische ouders		P 1 M 1 ♂ ♀		P 1 M 1 ♂ ♀		P 2 M 1 ♂ ♀		P 2 M 1 ♂ ♀						
geboren dd. godsd.		12.8.51 -		9.11.52 -		6.2.59 -		1.6.64 -						
jaar	instentie	hulps.	hulpen	P	werk	M	2e milieu	hoofdsymptoom	2e milieu	hoofdsymptoom	2e milieu	hoofdsymptoom	2e milieu	hoofdsymptoom
1952		□			7 X 0 1									
1953		□			7 X 0 1									
1954		□			7 X 0 1									
1955	G.S.D	□			0 1									
1956		□			X 1		vb.0	Kaltig gezond						
1957		□			X 1		vb.0	klein leeftijd						
1958		□			2 X 0 1		lo							
1959		□			2 X 0 1		2							
1960	7.P	□			1 X 0 1		3							
1961	7.P	□			2 X 0 1		4							
1962	7.P	□			2 X 0 1		5							
1963		□			2 X X 1		6							
1964		□			2 X X 1		7							
1965		□			2 X X 1		8							
1966	K.P. 7	□			2 X X 1		9							
1967	7.P S.ab. R.K.bj	□			2 X X 1		10							
1968	7.P	□			2 X X 1		11							
1969	7.P	□			2 X X 1		12							
1970	7.P	□			2 X X 1		13							
19		□												
19		□												

huwelijken		data wettig gehuwd		niel in milieu (z.o.z.) opgenomen kinderen			
man	vrouw	begin	eind	naam	geboren dd.	Pla.	Misc.
Van Dam	Mulder	8.4.'50	6.3.'55				
Van Ioon	Mulder	10.12.'58					

jaar	nootr.	betreff.	omschrijving
'54	1	P	in oktober verlaat de vader na jarenlange ruzies het gezin.
'59	2	P	april vertrekt de stiefvader met het oog op emigratieplannen naar australië. Na één jaar keert hij onverrichterzake terug.
'59	3	huisvest.	in juni trekt de moeder met haar kinderen in bij haar tante. Zij kan niet tegen de moeilijkheden die Nel geeft.
'62	4	M	de moeder werkt mee in de zaak die de stiefvader kocht. Zij verbreekt het contact met de J.P. omdat deze afdeling niet zonder meer in gaat op haar verzoek haar schoolgaande dochters uit huis te plaatsen.
'67	5	instantie	de moeder probeert via verschillende instanties Nel uit huis te plaatsen. De moeder kan niet meer tegen de moeilijkheden op.
'67	6	Nel	moeders tante, s.m.m., neemt Nel 3 maanden in huis.
'66	7	instantie	Nel klaagt bij de kinder-politie over mishandeld worden thuis.
'67	8	Nel	10 oktober geplaatst in een meisjesinternaat voor de duur van haar schoolopleiding.
'68	9	Rosa	trekt juni in bij haar a.s. schoonouders. Zij trouwt in december, verlaat het ouderlijk huis voor goed.
'69	10	Nel	5 december beëindiging van de plaatsing.
'64	11	Jan	10 september aangereden, 3 weken ziekenhuisopname.
'68	12	Jan	kolonie-uitzending in de grote vakantie.

TOELICHTING

milieudiagram	Het milieudiagram geeft de levensloop weer van een kind als lid van het gezin. Wisselt het kind officieel van gezin of verandert de samenstelling van het gezin, dan wordt dit nieuwe gezin respectievelijk de verandering in de samenstelling ervan aangegeven. Het diagram vangt aan in het geboortjaar van het desbetreffende kind; zo nodig vroeger.
ouders	In chronologische volgorde de al dan niet wettige echtgenoten/echtgenotes van de moeder, resp. de vader (bij een directe definitieve pleeggezinplaatsing van de pleegmoeder, resp. pleegvader) van het kind invullen. Indien de naam van één van de mannen of de vrouwen niet bekend is wordt genoteerd "onbekend".
kinderen	De namen van alle tot het gezin behorende kinderen worden in chronologische volgorde van intrede in het gezin genoteerd. Is een kind geadopteerd dan dit met (A) achter de naam aangeven. De biologische vader en moeder van de kinderen worden als volgt aangeduid: als zij in de rubriek "ouders" voorkomen; met hun rangnummer; als zij in de rubriek "ouders" niet voorkomen; met P of M; als zij onbekend zijn; met P? of M?. Het geslacht van het kind aangeven door opvulling van het overeenkomstige symbool. Gedurende het tijdvak, waarin een kind officieel deel uitmaakt van het betreffende gezin, inclusief de perioden van tijdelijke opnamen elders, wordt de verticale kolom onder de naam van het kind ingevuld. Geheel rechts in deze kolom de leeftijd in jaren noteren.
instanties	Alle instanties, welke met het gezin contact hadden/hebben in het betrokken jaar noteren.
huisvesting huisgenoten	Zie onder "symbolen" en afkortingen. Iedere volwassene, die niet als ouder of kind deelneemt aan het huiselijk verkeer, noteren.
P / M	In deze kolommen wordt aangegeven wie de vader- of moederrol vervult in het gezin, waar het betreffende kind officieel toe behoort, door middel van het rangnummer van de rubriek "ouders", door middel van de familierelatie of door middel van de aanduiding pleegvader of pleegmoeder. Verlaat een ouderfiguur het gezin voor-goed dan de reden hiervan aangeven.
werk	Zie onder symbolen en afkortingen.
tijdelijk niet in gezin	Bij perioden van tijdelijk niet in het gezin verblijven van P of M de kolom over de gehele breedte arceren.
noten	Bij perioden van tijdelijk niet in het gezin verblijven van kinderen de breedte van de kolom "tweede milieu" arceren door <u> </u> . Noten verwijzen naar de feiten, welke op de achterzijde van het formulier worden genoteerd. Deze worden aangegeven met cijfers in de kolom en het jaar, waarop de noot betrekking heeft, 1), 2), 3) enz.
pijlen	opvullen ingeval van verwijzing naar vervolformulier: ↓ = zie vervolgblad(en) ↑ = zie vorige blad(en) ↔ = is gevolgd op nevenblad(en) ← = zie hoofdblad, zie vorig blad

symbolen en afkortingen		
P = vader	werk : 0 = geen werk	huisvesting:
M = moeder	$\frac{1}{2}$ = half time job	+ = objectief en sub- jectief goed
Fr = broeder	x = full time job	- = zeer slecht
S = zuster	(X) = full time job en lang van huis	a = andere situatie
overige familie uitgaande van de vader of moeder (eventueel met hun rangnummer ge- preciseerd) :	2° milieu; D = dagverblijf	V = verhuizing
PM = vader van de moeder	DPl = dagpleeggezin	☐ = onbekend
Plv = pleegvader	W = werk	☐ = alleen wonend
Plm = pleegmoeder	.. = schooltype officiële afkorting	☒ = met inwoning
H = huishoudster	.. = klas, aanduiden met ① ② enz.	☒ = inwonend
K = kostganger	overige : † = dood	
	(A) = adoptie	

iets dat pas acht jaar later gelukt is.

Behalve dat Nel jaloers genoemd werd waren er de navolgende jaren geen klachten over haar. Zij deed het goed op school. Het was een flink pittig meisje in tegenstelling tot Rosa die sloom was en klein voor haar leeftijd bleef.

Het contact met het gezin werd midden 1962 verbroken toen de stiefvader een zaak kocht waarin de moeder ook een volledige dagtaak vervulde. De jongste, Jan, had zij ondergebracht op een dagverblijf. De moeder wilde nu dat de 11-jarige Rosa en de 9-jarige Nel door de J.P. uithuisgeplaatst zouden worden. Omdat de noodzaak hiertoe niet zonder meer duidelijk was, werd niet aan de wens van de moeder voldaan. Deze verbrak, teleurgesteld door het gebrek aan medewerking van de afdeling, het contact met de J.P.

2e aanmelding — In 1967 werd echter opnieuw onze hulp voor Nel ingeroepen. De nu naar voren gebrachte klachten waren dat zij koppig was, spijbelde en dat zij omging met nozems. Zij doubleerde de 1e klas van de MULO.

In de gezinsomstandigheden waren behalve de geboorte van een tweede broertje juni 1964 geen veranderingen gekomen. Dit broertje Marinus werd, een half jaar oud, op een dagverblijf geplaatst omdat de beide ouders nog steeds de hele dag werkten. Nel was al voor drie maanden bij de tante van de moeder uit logeren gestuurd, kort nadat zij zich bij de Kinderpolitie beklaagd had over mishandeling door haar ouders. Er volgde geen onderzoek op Nel's klacht. Waarschijnlijk had zij deze uit rancune ingediend omdat zij moest meehelpen in de zaak, tegen haar zin. Met Rosa en Jan ging het ook maar matig. Rosa die de kappersschool bezocht werd ijdel en stiekem genoemd, terwijl Jan, nu leerling van de 2e klas l.o., geld wegnam.

Jan, die vijf jaar de jongste geweest was verbleef drie maanden na de geboorte van Marinus ten gevolge van een aanrijding gedurende drie weken in het ziekenhuis. Bij het 1e klas onderzoek van de schoolarts werd hij nerveus genoemd. Het is niet bekend of er samenhang bestaat tussen de geboorte van Marinus, het ongeluk en deze nervositeit.

Alleen over Marinus, die nog steeds een dagverblijf bezocht kwamen geen klachten naar voren.

Behalve tot de J.P. wendde de moeder zich ook tot het Schooladviesbureau en de Raad voor de Kinderbescherming om hulp voor Nel daar zij deze dochter coûte que coûte uit huis geplaatst wilde zien. Nel, die evenals de andere kinderen door het werken van de moeder te weinig aandacht kreeg, was door haar reacties, spijbelen en naar jongens trekken een bedreigde puber geworden. Daarom waren wij nu wel bereid aan een uithuisplaatsing mee te werken.

Opvallend was dat de meisjes in de vier voorgaande jaren geen ernstige problemen gegeven hadden, ook al waren zij tegen de zin van de moeder thuis gebleven. Rosa werd al sloom genoemd en doubleerde al de 4e klas toen de moeder nog niet werkte. Haar matige leren toen zij in de 6e klas van het l.o. zat behoeft dus niet direct in verband gebracht te worden met het werken van de moeder.

Verloop van de uithuisplaatsing — 10 september 1967 werd Nel in een meisjes-internaat geplaatst tot zij haar eindexamen MULO behaald zou hebben.

Gedurende de jaren dat Nel in het internaat verbleef hield de J.P. contact met haar en met het gezin.

In 1968 waren er geen klachten over Nel's gedrag. Rosa kreeg zodanige strubbelingen met haar stiefvader, dat zij in juli '68 bij de ouders van haar verloofde introk. Officieel woonde zij nog thuis tot haar huwelijk in december van dat jaar. Jan die in 1968 opnieuw nerveus genoemd werd — mogelijk in verband met de spanningen in het gezin om Rosa — werd in de grote vakantie uitgezonden. In deze tijd veranderde Jan ook van school tengevolge van verhuizing.

Marinus verbleef tot hij naar het voorbereidend onderwijs ging op het dagverblijf. In 1969 ging Nel op school slechter werken. Hierdoor zakte zij voor haar eind-

examen. Daar de uithuisplaatsing tot de beëindiging van de school geprojecteerd was betekende dit dat haar verblijf in het internaat met één jaar verlengd zou worden. Toen na de grote vakantie bleek dat Nel heimwee begon te krijgen werd besloten haar toch maar naar huis te laten gaan. Het gezin beschikte inmiddels over een grotere woning. Sinds Rosa het gezin verlaten had was er een kamertje voor Nel alleen, waardoor een argument van thuis niet rustig huiswerk kunnen maken niet opging. Bovendien waren er ook geen klachten meer over Nel's gedrag.

5 december 1969 ging Nel voorgoed naar huis. Zij blijft onder controle van de J.P. Mochten er van de kant van de ouders, van de school of van Nel zelf klachten over de thuisplaatsing komen, dan kan overwogen worden of verdere hulp nodig is.

Bovenstaand op zichzelf lacunaire verslag over Nel van Dam is uitsluitend bedoeld als introductie van de mogelijkheden die een milieudigram biedt en niet als een verslag van een interessant geval.

SUMMARY

The family diagram (milieu diagram) is designed to visualize the life history of a child as a member of this family. Changes in structure of the family correspond with changes in the diagram. Temporary separations are indicated by hatching. The vertical columns, reading from left to right, represent calendar year — organisations which are in touch with the family — housing-housemates — parents and their working situation — children. The use of the family diagram has been demonstrated with the facts from a case history.

VERANTWOORDING

Het motto waaronder deze drie artikelen werden gebundeld zou kunnen zijn: bijdragen tot de ambulante geestelijke gezondheidszorg.

Het eerste is een verslag van een 'experiment gezinstherapie'. Het tweede behelst enkele psychiatrische implicaties van een cultuurfenomeen. In het derde wordt een manier aangeboden om milieugegevens schematisch weer te geven.